

Tarımda Üretim ve Gelişme

Prof. Dr.
ODÜ Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama Böl.

Duran TARAKLI

Tarımın çok değişik tanımları vardır. Bu tanımların hemen hemen tamamına yakını bitki, hayvan, toprak ve iklim ilişkilerine dayalı tanımlardır. Bu tanımlar bir gerçeği de yansıtmaktadır. Tarım kesiminde insan ya da çiftçi doğanın kendisine sunduğu olanakları kendisine en yararlı biçimde kullanmaya çalışır. Ancak tam bu noktada tarım ile yaban hayatı arasındaki önemli bir farkı gündeme getirmekte yarar vardır. Toprak, su ve yeterli güneş enerjisinin olduğu her yerde bir bitkisel ve hayvansal yaşam vardır. Ancak bu oluşan yaşam tarzını "yaban hayatı" olarak tanımlayabiliriz. Yukarıdaki toprak, su ve güneş enerjisinin üçlü halkaya insanı yani çiftçiyi dahil ettiğimizde, bu faaliyetin adı tarım olur. Özetle insan emeğinin olmadığı bitkisel ve hayvansal üretimin adı "tarımsal uğraş" olmadığı gibi, insanın-çiftçinin-gözetilmediği bir düzende de tarım kesiminin bünyesi hastalıklıdır ve geleceği tehlikededir.

Kanımcı, ülkemizde yapılan tarımsal planlamalarda insan unsuru gözardı edilmektedir. İnsan; bitki, hayvan ve ağaç gibi tarımsal üretimin bir parçası olarak düşünülmektedir. İnsana insanca yaşayacağı çevrenin sağlanması tarımsal planlamanın bir unsuru olarak ele alınmamaktadır. Köylülük bir kader olarak anlaşılmalı ve köy, başka yapılabilecek iş ve başka gidilebilecek bir yer olmadığı için sınırlanabilecek bir mekan olarak görülmektedir (Taraklı, 1995; s.63).

Ülkemizde kırsal alanda gelişen demografik değişimlerin gerek kentte ve gerekse köyde yarattığı bir dizi sorunlar vardır. Şimdiye kadar bu konunun

yalnız kentteki etütleri, o da yalnız kentsel bakış açısıyla, ülkenin gündemine girmiştir. Demografik kentleşme, hızlı kentleşme ya da çarpık kentleşme deyimleri de kanımcı böylesi bir bakış açısının ürünüdür. Kimse dönün mezarının bugünün köyü ve dönün köyünün bugünün ilçesi, dönün ilçesinin de bugünün ili haline geldiğini irdelememektedir. Sorunlar son noktada ve çözümlenmesi olduğunca zor bir sorun durumuna geldiğinde; planlamacının gündemine girmekte ve planın konusu haline gelmektedir. Örneğin bir yerleşim yerinin imar planının yapılması, neredeyse ve ancak kentli için varsayılmıştır. Denilebilir ki köyde imar planına, kanalizasyona, sosyal ve ekonomik duruma uygun konut geliştirme alanına, tarımsal uğraşların insan sağlığını tehdit etmeyecek şekilde sürdürülmesini olanaklı kılan yerleşim alanı düzenlenmesine, sağlam ve sağlıklı konuta gerek olmadığı düşünülmektedir. Bir başka anlamda, bu hizmetlere yalnızca kentliler layıktır, köylülerin bu gibi hizmetlere henüz gereksinimleri yoktur denilmektedir (Taraklı, 1995; s.2). Hatta daha ileri giderek diyebilirim ki, "köy yolu", "köy okulu", "köy içme suyu", "köy ebesi" gibi deyimler daha aşağı nitelikte hizmet üretiminin bir tanımı haline gelmiştir. Sonuçta sağlıklı ve düzenli yerleşimlerin temelleri kırsal alanda atılmadığından, köylerimizin kentleşmesini sağlayamadığımız bir tarafa, kentlerimizi köyleştirmekteyiz. Bu durum, yani insanı dışlanmış olması, sonuçta tarımsal üretimin düşmesine neden olmaktadır. Giderek ülkemiz, tarım ürünleri ithalatı yapan ülke durumuna düşmektedir. Örneğin 80'li yılların başında tarımsal ürün ithalat değerinin tarımsal

PLANLAMA
2003/4

ürün ihracat değerine oranı %19 iken, aynı oran 90'ı yılların ortalarında %90'a çıkmıştır. Aynı dönem içerisinde tarımsal ürün ithalatı %76 oranında artarken, tarımsal ürün ihracatımızın artışı %4 düzeyinde kalmıştır.

Bilindiği gibi tarım dışı kesimlerdeki büyümenin sağlanabilmesi için tarım kesiminden mal ve hizmet akımının sağlanmasının gerekliliğinin yanında, tarım kesiminde üretim artışının sağlanabilmesi için de tarım dışı kesimlerden mal ve hizmet alınımının aktarılması zorunludur. Aksine bir durumun oluşması toplumda ekonomik ve sosyal olumsuzlukların yaşanmasına neden olacaktır.

Ülkemizde tarım kesimindeki planlamada dikkatlerin yalnızca ürün ve üretim artışına odaklanması, tarım kesiminde oluşan bazı temel olumsuzlukların göz ardı edilmesine neden olmuştur. Bu durum sonuçta tarım kesiminde oluşturulan politikaların bekleneni vermemesine, kaynak ve zaman kaybına neden olmaya başlamıştır.

Kısaca ülkemiz tarım kesiminde yanlış teşhis yanlış tedaviye neden olmaktadır. Böylesi bir uygulamada ısrar edilmesinin ülke tarımını ve ekonomisini götürüleceği yer bellidir. Başarı, hastalığın doğru teşhisinde yatmaktadır. Bu ise tarımda üretimin ve gelişimin temel olan çiftçinin yaşamı için gerekli fiziki, ekonomik, sosyal ve psikolojik yaşam ortamının yaratılmasını zorunlu kılmaktadır.

KÖY VE BAĞLISI

Bu bölümdeki açıklamaları bazı alıntılarla başlamakta yarar görmekteyim;

"1576'da başlayıp 1596-1610 yılları arasında bütün Anadolu'yu anarşiye boğan büyük isyan dalgalarına, ilk isyancılardan birinin isminden örürü Celali Hareketleri adı verilir. Tarihçilerin belirttiklerine göre isyanlar 1550'den beri oluşan yeni koşulların bir sonucudur; başlangıçları 1576'dan öncesine düşmekte, ancak yaygınlaşmaları bu tarihte rastlamaktadır. İsyanların 1610'da durulduğu görülmekteyse de, sonraki tarihlerde de yer yer bu tür başkaldırımlar olmuştur." (Cem, 1970; s.147-148).

"1600 yıllarındaki bu yeni durum, yine Anadolu Köylüsünü yüzyıllar süreceğ yenilgiye, yoksulluğa mahkum etmekte, Celali olaylarının 'kaçgunluk' dönemini başlatmaktadır." (Cem, 1970; s.154).

"Bu dönemde Ankara köylerinin üçte ikisi tamamen boşalmış, halk yollardan uzak dağ tepelerine, ormanlara kaçmıştır. Bacı kazasında 38 köyden sadece 5'i, Haymana'da 80 köyden 10'u bu 'kaçgundan' sonra yerinde kalabilmiştir." (Cem, 1970; s.162).

"1603 yılı sonlarında ülke tam bir başıbozukluk içindeydi..... Bu döneme tarihçiler 'Büyük Kaçgun' adını verirler. Bütün köyler boşalır, köylüler verimli ama ayak altındaki toprakları terk edip çorak dağlık bölgelere sığınır.... Devlet yönetimi ortalama bir hesapla Anadolu nüfusunun üçte ikisinin kaçtığını ya da ortadan kaybolduğunu görür..... Bu olaylar 1610 yılına kadar aynı minval üzere sürdü." (Yerasimos, 1980; s.252)

Yukarıda açıklamalarımızı ister tek neden ister başlangıç nedeni olarak kabul edelim, bu olayların ülkemizdeki kırsal yerleşim alanındaki çok parçalılığın temel nedenlerinden birisi olduğunu görmezlikten gelemeyiz. Yani kırsal alandaki yerleşimlerin çokluğunun nedeni ekonomik ve sosyal gereklilikten çok, güvenlik nedenine dayandığını göstermektedir. Sonuçta kırsal yerleşim deseninin günün doğal, ekonomik, teknik ve sosyal koşullarına uygun yeni bir düzenlemeye gerek olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle 1981 yılı Köy Envanter Etüdü sonuçlarına göre 36100 köy, 52453 bağlı olmak üzere toplam, 88553 (TOKB, 1985; s.138) veya Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 1999 yılı verilerine göre 36942 köy, 44984 bağlı olmak üzere toplam 81926 (KHGM, 2000; s.15) yerleşim birimi ile günümüze uygun gelişmişlik düzeyini yakalamanın hiç de kolay olmayacağını ve hatta imkansız olduğunu teslim etmemiz gerekmektedir.

YAŞAYABİLİR İŞLETME, YAŞANABİLİR ÇEVRE

Kanımcı günü ve geleceği kucaklayacak tarım kesiminin oluşturulmasında en büyük öncelik insan kaynağının geliştirilmesine verilmelidir. İnsan kaynaklarının geliştirilmesinde ana ilke "tek insan, tek ölçüt" şeklinde ortaya konulmalıdır. Bu bağlamda "köy içme suyu", köy yolu", "köy odası", köy okulu", "köy sağlık ocağı" ve "köy elektrifikasyonu" gibi durumlar tümüyle anlamını yitirmelidir. Örneğin köy ve şehir ayrımını çağrıştıran köy içme suyu değil, "yeterli kullanma ve içme suyu" tanımı ve kavramı bellekleriniz-

Ülkemizde tarım kesimindeki planlamada dikkatlerin yalnızca ürün ve üretim artışına odaklanması, tarım kesiminde oluşan bazı temel olumsuzlukların göz ardı edilmesine neden olmuştur.

PLANLAMA
2003/4

Bu inceleme bizleri eninde sonunda kırsal alandaki yerleşim sayılarının azaltılması gerektiği sonucuna götürecektir.

deki yerini almalıdır. Yeterlilik kavramı yeniden tanımlanmalıdır. Böylece köy çeşmesi olan bir yerleşim biriminin yeterli suya kavuştuğu tanımı da geçerliliğini yitirecektir. Doğal olarak köye ve köylüye sunulan diğer hizmetler için de evrensel tanımların, kavramların ve ölçütlerin benimsenmesi gerekmektedir. Bu düşüncemize göre oluşturulacak yeni bir değerlendirme ve envanter çalışmaları, kırsal alanda yaşayanlara ne gibi nitelsiz ve yetersiz hizmet sunulduğunu bütün açıklığı ile ortaya koymaya yetecektir. Ayrıca hiç hak etmedikleri halde kırsal alanda yaşayan insanlara ne denli düşük bir yaşam tarzını layık gördüğümüz de görülecektir.

Yaşayabilir İşletme

Hizmetlerin eşit olarak götürülmesini isterken, bu hizmetlerin topluma en az yük getirecek şekilde çözümlenmesinin sağlanması gerekmektedir. Türkiye kırsal alanındaki fiziki yerleşim deseni, geçmişinden gelen ve günümüz kuşaklarına göre de yeni ihtiyaçlarından doğan bir yığın olumsuzlukları bünyesinde taşımaktadır. Bu nedenle ülkemiz kırsal alanındaki sorunların derinlemesine incelenmesi ve geleceğe dönük sonuçların elde edilmesi gerekmektedir. Bu inceleme bizleri eninde sonunda kırsal alandaki yerleşim sayılarının azaltılması gerektiği sonucuna götürecektir. Bu bağlamda en az maliyetle hizmetlerinin götürülmesinin ön koşulu, kırsal alanda kalıcı yerleşimlerin ve bunların üreteceği hizmetlerin belirlenmesi olacaktır. Bunu kısaca "yaşayabilir işletme"nin tanımlanması olarak adlandırabiliriz. Bu nedenle izleyen bölümde yaşayabilir işletmenin tanımlanmasına yardımcı olacağımı düşündüğümüz bazı araştırma sonuçlarının yorumlanmasına yer vereceğiz.

Kırsal alandan göç ve geride bıraktıkları

Bu konudaki açıklamalarıma 2000 yılında Ankara İlinin Kızılcahamam İlçesinin Çeltikçi Bucağı köylerinde yapılan bir araştırmanın (Özkan, 2000; s.167-177) bulgularını yorumlayarak başlamak istiyorum.

İstatistiki yöntemler kullanılarak seçilen örnek köylerden elde edilen bazı bulguları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

i. Köylerdeki toprak sahiplerinin %50'si sürekli olarak köy dışında oturmaktadır. Köy dışında oturan ailelerin oranının en düşük

olduğu köyde bu oran %22, en yüksek köyde ise oran %87 olarak saptanmıştır.

ii. İnceleme alanındaki genel ortalamaya göre toprak sahiplerinin diğer %50'si sürekli köyde oturmaktadır. Köyde sürekli oturan toprak sahiplerinin en düşük oranı %13, en yüksek oranı %78 olarak bulunmuştur.

iii. Sürekli köy dışında oturan aileler ortalama olarak tüm tarım arazisinin %41'ine (en düşük %28, en yüksek %64), sürekli köyde oturan aileler ise ortalamada tüm tarım arazisinin %59'una (en düşük %36, en yüksek %81) sahiptirler.

iv. Ortalamada, sürekli köy dışında oturan ailelerin ancak %6'sı, bu grubun sahip olduğu tüm arazinin %4'ünü bizzat kendileri işletmektedir. Örnek köylerin %63'ünde köy dışında sürekli oturan ailelerden arazisini bizzat işleyen işletmeye rastlanılmamıştır.

v. Sürekli köy dışında oturan ailelerin %43'ü, bu grubun sahip olduğu arazinin %46'sını tümüyle kiraya vermektedir. Örnek köylerin %38'inde köy dışında sürekli oturan ailelerden arazisini kiraya verenlere rastlanılmamıştır.

vi. Sürekli köy dışında oturan ailelerin %51'i, bu grubun sahip olduğu arazinin %50'sini sürekli olarak boş bırakmaktadır. Örnek köylerin ancak %13'ünde arazisini sürekli boş bırakan aileye rastlanılmamıştır.

vii. Ortalamada, sürekli köyde oturan aileler, sahip oldukları arazilerin %7'sini boş bırakmakta, geri kalan %93'ünü işlemektedirler. Örnek köylerin %63'ünde sürekli köyde oturan toprak sahibi ailelerin boş bıraktıkları arazi hiç yoktur. Ancak sürekli köyde oturan toprak sahibi ailelerin işlemeyip boş bıraktıkları arazi oranının %41'e ulaştığı köy de vardır.

viii. Ortalamada tüm tarım alanının (köyde veya köy dışında oturan ailelerin sahip oldukları arazinin tümü) %36'sı işlenmemektedir. İşlenmeyen arazinin en düşük oranı %2, en yüksek oranı %76'dır.

ix. Araştırma alanındaki ortalamaya göre sürekli köyde oturan ailelerin ancak %53'ü (en düşük %12, en yüksek %80) yalnız tarımdan sağladıkları gelire yetinmemektedirler. Köyde oturan ailelerin %32'si (en düşük %8, en yüksek %55) SSK veya Bağkur'dan

emekli maaşı almakta, bunun yanında tarımsal faaliyette bulunarak bu kesimlerden de gelir sağlamaktadırlar. Köyde sürekli oturan ailelerin %11'i ise (en düşük %3, en yüksek %46) yalnız SSK veya Bağkur'dan aldıkları emekli maaşı ile geçinmektedirler. Böylece SSK veya Bağkur'dan emekli maaşı alanların oranı %43'e (en düşük %11, en yüksek %82) yükselmektedir. Köyde sürekli oturan ailelerin %4'ü de hiçbir geliri olmadığını beyan etmiştir.

x. Bir köyde sürekli oturan aile sayısı ortalama olarak 29 olarak saptanmıştır. En az ailenin oturduğu köyde bu sayı 6, en fazla ailenin oturduğu köyde de 96 olarak saptanmıştır.

Bu araştırmanın sonuçlarını ana hatlarıyla değerlendirdiğimizde diyebiliriz ki, bazı yerleşim birimleri hayatiyetini tamamen yitirmiştir. Toprak sahiplerinin önemli bir bölümü köyü terk etmiş olup, arazilerini boş bırakmaktadırlar. Köyde kalanların önemli bir bölümü ana geçimini sosyal sigorta kurumlarından aldığı aylığa bağlamıştır. Bu gelirler gerek yaş, gerekse bakış açısı nedeniyle tarımsal üretimle birebir ilgili değildirler. Bu grubu etkin olarak tarımsal üretime sokmak olanaksızdır. Yeni bir stratejiye gereksinim vardır. Kızılcahamam İlçesinin Çeltikçi Bucağının köyleri için ortaya konulan sonuçlar ülkenin diğer yöreleri için de geçerlidir. Ancak bu olumsuzlukları neden sonuç ilişkileri, yaygınlığı ve tarımsal üretimin azalması üzerindeki etkileri belirsizlik içersindedir. Acilen bu yönleriyle Türk tarım kesimi incelenmelidir. Gerek hizmetlerin götürülmesinde ve gerekse tarımsal üretimin artırılmasındaki stratejilerin bu sonuçlara göre oluşturulması bir zorunluluk haline gelmiştir.

Kırsal alanda kalanların gelirlerine bir bakış

Kırsal alanda yaşayan çiftçilerin gelirleri ile, kentlerde yaşayanların gelirleri arasında bir uçurumun olduğu bilinmektedir. Bu konuda değişik yer ve zamanda yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Örneğin, Bolu İlinin Mudurnu İlçesinde 1977 yılında yapılan bir araştırmada (Taraklı, 1982; s. 73) çiftçi ailesinin bir günlüküne elde ettiği tarımsal gelirin yabancı işçiye ödenenin 1/3'ü oranında olduğu hesaplanmıştır. Yine aynı araştırmada, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen 25. 6. 1973 gün ve 1757 sayılı Toprak ve

Reformu Kanunu'nun 54. Maddesine göre hesaplanan nüfus başına düşmesi gereken teorik gelirin uygulamada ancak %18'i elde edilebilmiştir.

1982 yılında Diyarbakır İlinde Devegeçidi sulama alanında yapılan bir araştırmada (Taraklı, 1987; s. 85 ve 97) işletmeler ortalamasında fiilen kullanılan bir erkek iş gücüne düşen tarımsal gelir, işletmelerde yabancı işçiye ödenen ücretin %52'si oranında gerçekleşebilmiştir. Bu oran yalnız orta büyüklükteki işletmelerde %107 oranında ve yabancı işçiye ödenen ücretin üzerinde olmuştur. Diğer yandan fiilen sağlanan tarımsal gelirin yabancı işçiye ödenenin %25'i oranında gerçekleştiği işletme grubu da olmuştur.

1987 yılında yine Bolu İlinin Mudurnu ve Yığılca ilçelerinde piliç eti üreticilerine yönelik araştırmada (Taraklı, 1990; s. 236-237) çiftçilerin işletmede sarf ettikleri iş gücünün saat başına düşen tarımsal gelir, nazari olarak hesaplanan ücrete göre Mudurnu'da 3,2 kat daha fazla olurken, aynı değer Yığılca'da hesaplanan saat ücretinin ancak %18'i oranında gerçekleşmiştir.

1992 yılında Tokat İlinin bir köyünde yapılan araştırmada (Taraklı, 1994; s.122-123) işletmelerde kullanılan aile iş gücünün saatine düşen tarımsal gelir yabancı işçiye ödenenin %94'ü oranında gerçekleşmiştir. İşletme gruplarına göre bu oran en düşük %74, en yüksek %126 oranında olmuştur.

Burada verilen sonuçların, çiftçi ailesinin işletmede fiilen kullandığı gün ve saat ücretlerine göre hesaplandığı, boş geçen yarıdan fazla aile iş gücüne hiçbir ücret hesaplanmadığı göz önünde bulundurulduğunda, en iyi durumda olan verilerin bile hiç iç açıcı olmadığı sonucuna varılabilir. Bu durumun en çarpıcı etkisi, genç neslin tarımsal üretimden vazgeçerek kırsal alandan göç etmesinde yaşanmaktadır. Sonuçta giderek tarımsal üretimin düşmesi, tarımın giderek niteliksiz insanlarla sürdürülmesi gibi yaygın bir durumla karşılaşmaktadır.

Yaşanabilir Çevre

Bu konu, "konut ve yakın çevresi", "temel kamu hizmetlerinin sunumu", "altyapı hizmetlerinin sunumu" ve "ülke düzeyinde fiziki yerleşim deseninin düzenlenmesi" olarak dört alt başlık altında toplanarak incelenecektir.

Sonuçta giderek tarımsal üretimin düşmesi, tarımın giderek niteliksiz insanlarla sürdürülmesi gibi yaygın bir durumla karşılaşmaktadır.

Köy konutlarında yaşam rahatlığı bakımından da iç açıcı şeyler söylemek mümkün değildir.

PLANLAMA
2003/4

8

Konut ve yakın çevresi

Bu alt başlık altında konutun niteliği, büyüklüğü, konutun içindeki yaşam rahatlığına ilişkin donanım, konutun inşa edildiği arsanın genişliği ve arsa içersindeki işletmeye ait diğer binaların konumu, arsanın köy yerleşkesindeki düzeni, yerleşkedeki iç yollar, kanalizasyon, yeşil alanlar ve ortak kullanım için gerekli binaların inceleme ve araştırma konusu yapılması gerekmektedir. Ancak bir mahallenin boyutları içerisinde bu konuların ayrıntılarıyla incelenmesine imkan yoktur. Ayrıca istenilen bilgilerin birçoğunu, inceleme konusu yapılmadığı için bilmek de olası değildir. Bu nedenle bu başlık altında konut ve konutta yaşamaya ilişkin bazı verilerin çok kısa olarak incelenmesi ile yetinilecektir.

1981 yılında yapılan Köy Envanter Etüdü (TOKB, 1985; s.8-11) sonuçlarına göre, köylerde 3.606 600 adet konut olduğu saptanmıştır. Bu konutların %14'ü tek odalı, %38'i iki odalı, %48'i üç ve daha fazla odalıdır. Konutların %29'unun ev içinde, %60'ının ev dışında helalaları vardır. Konutların %11'inin helalaları yoktur. Konutların %68'inin sağlam, %16'sının çürük, diğer %16'sının ise onarılabılır durumda olduğu beyan edilmiştir.

Köy konutlarının sıralanan özelliklerine bakılarak, köy konutları için ayrıntılı bir değerlendirme yapılması oldukça zordur. Ancak, köy konutlarında planının, mimarın, mühendisin hiçbir katkısı olmadığı, köy konutlarında bu konularda gerekli tüm uzmanlıkların köylüler tarafından karşılandığı göz önüne alındığında; köy konutlarının sağlık ve güvenlik bakımından iç açıcı olmadığı sonucuna varabiliriz (Taraklı, 1995; s.58). Köy konutlarının yenilenmesi konusunda mali ve teknik destek verilmesi yönünde henüz toplumsal bir istence de yoktur. Aksine bu konu toplumun gündeminde bile değildir. Bunun en büyük delili olarak Toplu Konut Fonu'ndan köy konutlarına kaynak ayrılmamasını gösterebiliriz.

Köy konutlarında yaşam rahatlığı bakımından da iç açıcı şeyler söylemek mümkün değildir. Örneğin ısınmak için köy konutlarında birinci tercih olarak %25'inde, ikinci tercih olarak %11'inde tezek kullanılmaktadır. Köy konutlarının yine ısınmak için birinci tercih olarak %67'sinde odun, %7'sinde ise kömür kullanılmaktadır (TOKB, 1985; s.43) ve (Taraklı, 1995; s. 58).

Fazlaca bir yorumda bulunmadan köylerin %7.6'sında ya da daha anlamlı ifadeyle yerleşim birimlerinin %3.4'ünde kanalizasyon hizmeti sunulduğunu (KHGM, 2000; s.14) belirterek bu konuyu noktalamak istiyorum.

Temel kamu hizmetlerinin sunumu

Bu başlık altında eğitim (örgün eğitimi, erişkinlerin eğitimi), sağlık ve kültürel hizmetlerin nitelik ve niceliğinin konu edilmesi düşünülmektedir. Görüleceği gibi bu konularda sunulan hizmetlerin niteliğini ortaya koyacak bilgiler elimizde yoktur. Ancak nicelik üzerinde fikir yürütülebilir. Son yıllarda bu konuda atılan en önemli adım sekiz yıllık zorunlu eğitimin kabul edilmesidir.

Buna dayalı olarak taşınmaz veya yatılı eğitim ile sekiz yıllık eğitimin kırsal alanda da yaygın olarak verilmesine çalışılmaktadır. Ancak bunun olumlu ya da olumsuz sonucunun alınması için henüz vakit çok erkendir. Diğer yandan hala sekiz yıllık eğitimden sonraki kademelerde kırsal alanda yaşayan çocuklara eşit eğitim olanaklarının sağlanabileceği konusunda bir politikanın ortaya konulmamış olması nedeniyle, bu konuda yeterli hizmetin verildiğini söylemek de mümkün değildir.

Ayrıca cami ve mescit dışında sosyal, ekonomik ve kültürel hizmetlerin sunumunda, kırsal alan yerleşimlerinin büyük bir yetersizlik içerisinde olduklarını söyleyebiliriz (Taraklı, 1995; s.59).

Altyapı hizmetlerinin sunumu

Bu başlık altında başta kullanma ve içme suyu ve ulaşım olmak üzere, enerji ve haberleşme gibi konuların incelenmesi düşünülmüştür. Yine makalenin hacmini aşma endişesiyle kısaca içme ve kullanma suyu ile, ulaşım konuları incelenmektedir.

i. İçme ve kullanma suyu

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü içme suyu konusunda 35014'ü köy, 40617'si bağlı olmak üzere toplam 75631 yerleşim birimine hizmet görmektedir. (KHGM, 2000; s.100). Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 1999 yılı sonu itibarıyla köylerin %86'sı, bağlı birimlerin %65'i yeterli; köylerin %10,5'i, bağlı birimlerin %12'i yetersiz olmak üzere içme suları vardır. Susuz köy oranı %3,5, bağlı birim oranı ise %23 olarak verilmiştir.

İçme suyu, yeterli ve yetersiz içme suyu bulunan köylerin %66'sında şebekeli, geri kalan %34'ünde çeşmeli olarak sunulmaktadır. Aynı oran bağlı birimlerde sırasıyla %49 ve %51'dir.

İçme suyunun değerlendirilmesinde yeterli ve yetersiz kavramları bir çok belirsizlikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Aynı sonuçları 1999 yılına aynen taşımak mümkün olmamakla beraber, bu hizmetin kullanıcıları olan köylülerin %70'i içme ve kullanım sularının yetersiz olduğunu (TOKB, 1985; s.37), köy sorumlularının %59'u da suyun köyleri için sorun olduğunu belirtmişlerdir (TOKB, 1985; s.118). Köy içme sularının %81'i bakteriyolojik muayene yapılmadan, %88'i dezenfekte edilmeden kullanıma sunulmaktadır (TOKB, 1985; s.36) ve (Taraklı, 1995; s.57).

Bu genel açıklamalar, kırsal alanda yaşayanlara sunulan içme ve kullanma suyunun niteliğinin kentlere sunduğumuz hizmet düzeyi ile karşılaştırmaya yeterli değildir. Ancak kırsal alanda yaşayan insanlarımızı sunduğumuz içme ve kullanma suyu hizmetlerinin medeni ülke ve insan ölçütlerinin aşağısında olduğunu söyleyebiliriz.

ii. Ulaşım

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, kırsal alanda 1999 yılı sonu itibarıyla 3980 adet köy (%11), 2485 adet bağlı birim (%5,5) olmak üzere, toplam 6465 yerleşim biriminin (%8) devlet ve il yollarından yararlandığını (KHGM, 2000; s.15) bildirmektedir.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü geri kalan 32962 adedi köy, 42499 adedi bağlı olmak üzere toplam 75461 yerleşim birimine ulaşım hizmeti götürmektedir. Yine 1999 yılı itibarıyla 206676 km.si köye, 116612 km.si bağlısına ait olmak üzere toplam 323288 km. köy yolu mevcuttur.

Toplam köy yollarının %43,6'sı stabilize (köy %47,8, bağlısı %36,1), %22,3'ü asfalt (köy %31,6, bağlısı %5,8), %20,5'i tesviye (köy %13,6, bağlısı %32,8), %13,1'i mutasavvir (köy %6,5, bağlısı %24,7), %0,5'i beton (köy %0,4, bağlısı %0,6) yoldur. Bu verilerden hareketle stabilize ve tesviye yolun (%64,1) köy yollarına damgasını vurduğu görülmektedir. Genelde yerleşimlerin %13,1'i yolsuz olup, köy bağlı birimleri görece olarak

ulaşım bakımından daha olumsuz koşullar içersindedir.

Ülke düzeyinde fiziki yerleşim deseninin düzenlenmesi

Buraya kadar açıklamalarımızda ülkemiz kırsal alandaki mevcut fiziki yerleşim deseninin günün koşullarına uymadığı defalarca vurgulanmıştır. İzleyen açıklamalarla da, mevcut fiziki desenin yetersizlikleri hizmet sunumundaki maliyeti artırıcı konumları da belirgin olarak ortaya konulmuştur.

Ülkemiz kırsal alanındaki fiziki yerleşim deseni yeniden şekillendirilmelidir. Bu şekillenme doğal olarak; öngörülen üretim deseni, hizmet sunum tarzı, sanayi yerleşimi ve sosyal, kültürel hizmetlerinden yararlanması üst düzeyde sunma amaçlarına uygun olacaktır.

Fiziki desenin yeniden şekillenmesinde devlet özendirici ve yönlendirici olmalıdır. Kanımca bu konunun devlet nezdinde sahibi yoktur. Yukarıda da bir nebze belirtildiği gibi, kırsal alanda fiziki yerleşim deseninin yeniden düzenlenmesi tarımsal üretim deseni, tarım işletmelerinin ekonomik büyüklüğü ve tarımsal ürünlerin tüketiciye sunulma biçimiyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Kırsal alanda fiziki yerleşim deseninin yeniden düzenlenmesi kavramı, şimdilerde gündemde olan "merkezi köy" kavramından çok farklı ve hatta hiçbir benzerliği olmayan bir kavramdır. Kırsal alanda fiziki yerleşimin yeniden düzenlenmesi gerekliliği, idari yapının da yeniden düzenlenmesini sorunlu kılmaktadır. Bu aşamada bugünkü köy muhtarlığı ve kasaba belediyesi yapılanmasının yeterli olmadığını vurgulanmakla yetinilecektir (Taraklı, 1995; s.64-65).

Tanımlanan fiziki yerleşim deseni kavramından çok farklı olsa da, bu konudaki çalışmalar, göstermelik düzeyde kalmaktadır. Örneğin Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün bugüne kadar iç iskan projesi uyguladığı köy sayısı 114'tür. (toplam köy sayısının %0.31'i, toplam yerleşim sayısının %0.14'ü). Uygulanan 114 proje ile 5366 tarım işletmesine hizmet götürülmüş, 9655 konut üretilmiştir. Yine KHGM, 1999 yılı sonu itibarıyla 214 köyde (toplam köy sayısına oranı %0.58, toplam yerleşim sayısına oranı %0.26) fiziksel yerleşim düzenlemesi yaparak 5639 tarım işletmesine ve 10184 konuta hizmet götürmüştür (KHGM, 2000; s. 138).

SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME VE DOĞAL KAYNAKLARIN KULLANIMI

Sürdürülebilir Gelişme

Gelişmiş bir toplumun varlığı, bir taraftan insanların toplum tarafından kabul edilebilecek temel ihtiyaçlarının karşılanması, diğer taraftan sağlıklı yaşam çevresinin oluşturulması ile sağlanabilir. Günümüzde yaşanabilir çevrenin oluşturulması ön koşulu, yaşam kalitesinin gelecek kuşaklar için devamının sağlanmasıdır.

Gelişme, temelde kaynakların aşırı kullanımı ve kirlilik gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Ancak gelişmenin amacı toplumdaki insanları eşitlikçi ortamda daha iyi yaşam koşullarına kavuşturmak olduğundan, gelişmenin kaynaklarının aşırı kullanımına, çevre kirliliğine neden olmayacak şekilde yapılması ve uygulanması gerekmektedir. Kısaca tarım kesiminde sürdürülebilir gelişme ilkesine uyum temel alınmalıdır.

Doğal Kaynakların Kullanımı

Bu konudaki açıklamalarımız toprak, orman, çayır-mera arazisi ve sulama suyu ile sınırlanarak yapılacaktır.

Toprak kullanımı

Ülkemiz tarım kesiminde rastlanan çevre sorunlarının en önemlilerinden birisidir. Toprağa ilişkin konuların başında yanlış tarım tekniği sonucu ortaya çıkan erozyon gelmektedir. Toprakların doğal güçlerden su ve rüzgarın etkisi ile yerlerinden aşındırılarak başka yerlere taşınması ile erozyon ve zararları oluşmaktadır. Toprak içerisindeki besin maddesi olarak kullanılan elementlerin sularla taşınması ile oluşan kimyasal erozyon ya da yıkanma, toprağın besin maddeleri yönünden giderek fakirleşmesine neden olmaktadır.

Ülkemizde yaygın olarak rastlanan toprak üzerindeki olumsuzlukların bir diğeri de tarım topraklarının amaç dışı kullanımı nedeniyle oluşmaktadır. Giderek daha çok ivme kazanan verimli tarım topraklarının tarım dışı amaçlarla kullanımı ve kaybı önlenememektedir.

Oluşturulacak tarımsal gelişme planlarında her yönüyle tarım topraklarının korunması ve sürekli kullanımının ve verimliliğinin sürdürülmesi sağlanmalıdır.

Ormanların korunması

Ülkemizde ormanlık alan ülke genişliğinin %26.1'ine eşittir. Ormanlarımız nitelik ve nicelik bakımından yeterli değildir. Ormanlık alanın yarısından fazlası 'ormansız orman alanı' niteliğindedir.

Türkiye'de ormanlık alan denildiğinde akla ekolojik ve coğrafi bir tanım gelmemelidir. Çünkü orman alanı tümüyle devlet tarafından denetlenmemektedir. Yalnız ormanlardan yapılan üretim, ormanların bakımı, korunması, yeni ormanların oluşturulması ve benzeri konular devlete aittir. Ormanlık alan, orman köyleri ve köylerin tarım alanları tarafından bölünmüş olup, mekansal bir bütünlük göstermemektedir. Ülkemizde devlet ormancılığı daha ziyade yasal bir deyim olarak günlük yaşamda yer almaktadır. Ülkemizde iki köyden birinin orman köyü, üç çiftçi ailesinden birinin orman köylüsü olduğu gerçeği hatırlanıldığında, sorunun orman köylüsünün yaşamıyla içiçe olduğu da görülür. Bu nedenle ülkemiz ormanlarının korunması denildiğinde, konunun orman köylüsünün sorunları ve bunların çözümleriyle birlikte ele alınması zorunluluğu vardır (Taraklı, 1997a; s. 7-8).

Orman köylüsü ormandan orman işçiliği, zati yakacak ve yapacak sağlamaktan öte bir yarar sağlayamamaktadır. Orman köylüsü ormandan sağladığı koçak kesim, koçak otlama ve tarla açma gibi yollardan daha fazla gelir elde etmektedir. Özetle, orman köylüsü ormana dost değildir. Alınan tüm önemlere karşın, ormanlık alan hergün biraz daha azalmaktadır. Devlet, ormanları gerektiği kadar koruyamamaktadır. Ancak ormanların işletme, bakım ve ağaçlandırılması gibi işlemlere; anlamlı ekonomik, yönetsel ve sosyal büyüklüğü olan bir alanda ve devletin yanında orman köylüsünün ortak edilmesi, bu soruna çözüm olabilir gibi görünmektedir (Taraklı, 1995; s. 66).

Çayır ve mer'a arazisi

Ülkemizde çayır ve mer'a arazisi genişliği 21.7 milyon hektardır. Bu tür arazinin fiilen kullanılan genişliği ancak 8,7 milyon hektardır. Geri kalan üste ikilik bölüm ise bitki örtüsü kaybolmuş, çıplak alanlardan oluşmaktadır. (Taraklı, 1995; s.60). Bu tür arazinin çıplak mülkiyetinin devlete, kullanım hakkının köy hükmü şahsiyetine ait olması, mer'a alanının tek taraflı ve sürekli

olarak sömürülmesi sonucunu doğurmaktadır. Sürdürülebilir gelişme öngörüsü, mer'a alanının mülkiyet, bakım ve yararlanma ilkeleri konusunda acil ve günümüze uygun çözümlerin üretilmesini zorunlu kılmaktadır.

Sulama suyu

Bitki, hayvan ve insan varlığı için yaşamsal öneme sahip su ve kullanıcıları tarafından 'hidrolojik çevrim' sırasında alınır, kullanılır ve tekrar doğaya bırakılır.

Su, tarım kesiminde, hele ülkemiz tarımında, üretimi artırıcı önemli doğal kaynaklardan birisidir. Ülkemiz için su ulusal ve uluslararası, özellikle sınır aşan sular olarak Dicle ve Fırat suları boyutlarıyla ekonomik ve sosyal bakımdan son derecede önemlidir. Su giderek kıt kaynaklar arasında yer alan stratejik bir girdidir. Bu nedenle suyun çok bilinçli kullanılması gerekmektedir. Örneğin söylenegeldiği gibi Türkiye'de sulanabilecek arazi genişliği 8,5 milyon hektar değil, aksine 36,4 milyon hektar (27,7 milyon hektar işlenen, 8,7 milyon hektar mer'a) olarak düşünülmesi ve buna göre stratejiler geliştirilmesi gerektiğine inanmaktayım. İşte 36,4 milyon hektar alanın potansiyel sulama alanı olarak düşünülmesiyle ekonomik kurallar devreye girecektir. Oluşacak arz ve talep dengelerine göre ne kadar alanın, hangi hitkinin, ne miktar su ile (kaç defa) sulanacağı ekonomik veriler belirleyecektir. Türkiye su stratejilerini belirlerken düşünmeyi ve buna göre hedeflerini ortaya koymayı öğrenmelidir.

Su, hidrolojik çevrim sırasında kullanıcıları tarafından kirlenmektedir. Bu önemli sorunun da su kullanım planlarında nasıl öneneceğinin ortaya konulması zorunluluğu vardır. Özetle su bütçesi, su kirlenmesinin önlenmesi, tarımda verimli su kullanımı, kullanılabilir su miktarının artırılması ve sürekliliğinin sağlanması gibi konular su kullanım stratejilerinin sağlanması gibi konular su kullanım stratejilerinin temel öğeleri olacaktır.

ÜRETİM, GELİR DÜZEYİ VE ÇİFTÇİ

Ekonomik büyüme ve gelişmenin sağlanabilmesi için kesimlerin (tarım, sanayi, hizmet) bir veya ikisinin tek başına desteklenmesi yerine, ekonominin tüm kesimlerinin uyum içerisinde desteklenmesi sürekli ve zorunludur. Tarım

kesiminde olabilecek bir duraksamanın ya da gerilemenin özellikle tarım kesiminin sosyal ve ekonomik yapıda önemli bir yere sahip olduğu ülkemizde, tüm ekonomik büyüme ve gelişmeyi olumsuz yönde etkileyeceği hiçbir zaman gözardı edilmemelidir. Bu başlık altında çok kısa olarak kesimler arasında öngörülen uyumdan ne kastedildiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Üretimde Süreklilik

Üretimde sürekliliğin sağlanmasının ön koşullarından birisi de genç neslin tarımsal uğraşları sürdürme isteğinin canlı tutulmasından geçmektedir. Yani kırsal alanda oğul babaya öykünmelidir. Halbuki ülkemizde tarım kesimindeki bu ince dengenin gözetilmemesi, sürekli genç neslin tarımsal üretimden vazgeçerek kentlere akın etmesine neden olmaktadır. Bu olgunun ana nedeni köyde kalarak tarımsal uğraşlardan sağlanabilecek gelirin; kentteki sanayi, hizmet kesimlerinden hatta marjinal işlerden sağlanabilecek gelirlerin çok altında kalmasıdır. Sonuç tarımsal üretim artışını tehlikeye sokacak boyutlara ulaşmıştır. Bu resmin tersine çevrilmesi zorunludur. Özetle, tarım kesiminde üretim yapacak çiftçilerin gelirleri –reel gelir olarak-, sanayi ve hizmet kesimlerinden sağlanacak gelirlerle eşitlenmelidir. Günümüzde bu eşitleme olgusu, tarımın toprağa- mekana- bağlı olması nedeniyle, çiftçinin tarımdan vazgeçmeden tarım dışı kesimlerden – sanayi ve hizmet- gelir elde edebilmesinden geçmektedir.

Yukarıdaki savımız 1987 yılında Batı Avrupa ülkelerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarını (Özkan, 2000; s.60-71) ve (Taraklı, 1995; s.50-52) özetleyerek açıklanacaktır. Anılan araştırmaya göre Batı Avrupa tarım işletmelerinde tarım kesiminin çiftçi ailesinin gelirine katkısı işletmelerin %42'sinde %0-29 oranında, işletmelerin %30'unda %30- 89 oranında, işletmelerin %28'inde ise %90-100 oranındadır. Araştırmada tarım kesiminin aile gelirine oranının %0-9 arasında olduğu işletme oranı %20, tamamen (%100) aile gelirini tarım kesiminden sağlayan işletmelerin oranı ise %18 olarak verilmektedir. Çiftçi aileleri gelirlerinde tarım dışı gelirlerin katkısı ortalama %27 (küçük işletmelerde %42, orta işletmelerde %25, Büyük işletmelerde %10) olarak verilmiştir. Yine aynı araştırmada işletme gelirlerinde sosyal gelirlerin payı küçük işletmelerde %30, orta işletmelerde %15, büyük

Özetle,
orman
köylüsü
ormana
dost değildir.

...Önerilen sanayi ve hizmet kesimlerinden çiftçi ailelerine ek gelir olanaklarının sağlanması, ancak kırsal alanda buna uygun fiziki yerleşim deseni ile ulaşım ağının sağlanmasına bağlı.

işletmelerde %4, ortalama olarak %18 olarak verilmektedir.

Ülkemiz genelinde tarım dışı kesimlerden sağlanabilecek gelirin; ulaşım, ulaşımın niteliği ve iş olanaklarının alınması gibi nedenlerle tarımla birlikte yürütülmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Tarım dışı kesimlerden gelir elde etmek isteyen çiftçi, sürekli veya mevsimlik olarak göç etmek zorunda kalmaktadır. Bu ise tarımsal yapının geri dönülmeyecek biçimde bozulmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, ülkemizde tarım kesiminde üretimde sürekliliğin sağlanması geniş çapta çiftçi ailelerine tarımsal üretimden vazgeçmeden, sanayi ve hizmet kesiminden eksik gelirlerini elde edebilecekleri olanakların sunulmasından geçmektedir. Ancak tarım, sanayi ve hizmet kesimlerinin ilişkilerinin sağlanmasında, hiçbir kesimde olması gereken ekonomik büyüklük ve teknolojik yenilikten vazgeçilmemelidir. Aksine bir davranış yüksek maliyet, kalitesiz üretim ve giderek dünya pazarlarından soyutlanmayı getirecektir. Bu ise istenilenin tam tersi bir sonuçla karşılaşılması demektir.

Yeri gelmişken, önerilen sanayi ve hizmet kesimlerinden çiftçi ailelerine ek gelir olanaklarının sağlanmasının, ancak kırsal alanda buna uygun fiziki yerleşim deseni ile ulaşım ağının -şekil ve nitelik olarak- sağlanmasına bağlı olduğunu vurgulayarak, açıklamalarımızı noktalamak istiyoruz.

Üretim Deseni ve Sanayi

Gelişmiş ekonomide tarımın hammadde satan bir konumdan kurtarılması gerekmektedir. Bunun yolu da gelişmeye koşut olarak tarımsal hammaddenin olduğunca işlenerek tüketiciye ulaştırılmasından geçmektedir. Biraz daha açık bir ifade ile tarım ürünlerinin tümüne yakını pazarlamanın konusu olmalı, pazarlanan tarımsal ürün de olduğunca sanayi ve hizmet kesiminde değerlendirilerek son mamul madde olarak tüketiciye ulaştırılmalıdır. Örneğin, pamuk lifinin lif olarak satılması yerine, markalı ürün cinsinden hazır giyim olarak satılması sağlanmalıdır. Üretilen sütün %19'unun değil, tamamının sanayiden geçmesi gerekmektedir. Fındığın kabuklu veya iç fındık olarak değil, örneğin fındıklı çikolata olarak satılması sağlanmalıdır (Taraklı, 1997b; 13-14).

Tarımsal hammaddenin sanayi ile anlamlı düzeyde ilişkilendirilmesi, özellikle nakliyatı zor, çabuk bozulabilen tarımsal hammaddelerin sanayi kuruluşuna olduğunca yakın mesafede, sanayinin istediği evsafa ve miktarda üretilmesini gerektirir. Böylesi bir öngörü ancak, tarım kesiminde üretim deseninin sanayinin talebini karşılayacak şekilde düzenlenmesi ile sağlanabilir (Taraklı, 1995; s. 62).

Gelişmeye Uygun Sanayi ve Hizmet Sunumu

Daha önce de belirtildiği gibi kırsal nüfusun yararlanması için, tarımsal ve tarım dışı sanayinin mümkün olduğunca ülke düzeyine yayılması zorunludur. Burada ana amaç tarım işletmelerine ek gelir sağlayarak tarım kesiminden eksik kalan bölümü tamamlamaktır. Ancak, sanayi ve hizmet kesiminin ülke düzeyine yayılmasının ön koşulu, uluslararası düzeyde geçerli ekonomik büyüklüğün ve teknolojik yeniliklerin sağlanması olmalıdır.

Sanayi ve hizmet kesiminin nerelerde kurulabileceğinin kararlaştırılmasından sonra, kırsal alandaki fiziki yerleşimin yeniden şekillenmesi ve kademelenmesi de ortaya konulmuş olacaktır. İşte bu çalışmaya sosyal, ekonomik ve kültürel (örneğin sağlık, eğitim, yetişkinlerin eğitimi, eğlence vb.) faaliyetlerin hangi yerleşim biriminde, nasıl ve ne ölçekte verileceğinin tanımlanması izlemelidir.

Artı Değerden Çiftçiye En Yüksek Pay

Bu yararın kendiliğinden ya da yalnız dışardan destek verilerek sağlanabileceği beklenmemelidir. Uzun erimde katılımı ve kendi yaşamının şekillenmesinde etkin olan bir çiftçi kitlesi oluşturulmalıdır.

Diğer yandan üretim, pazarlama, değerlendirme, girdi kullanımı, girdilerin sağlanması ve benzeri konularda hizmet üreten, hizmet götüren etkin ve güçlü çiftçi örgütlenmesi yapılmalıdır.

Yeterli İşletme ve Yatırım Sermayesi

Tarım işletmeleri, öz veya yabancı kaynaklardan uygun koşullarda ve yeterli işletme ve yatırım sermayesine kavuşturulmalıdır. Bu konunun çözümünü proje aşamasında yapılacak bir çalışma ile kredi, bağış ya da ikisinin birlikte kullanılması ile çözümlenecektir.

Bu başlık altında bu konunun tartışılmak istenilen yönü, hedef kitlenin iyi tanımlanmasına ilişkindir. Kırsal alanda tarımsal faaliyette bulunan her aile tarımsal amaçlı kredi ve bağışların konusu değildir. Örneğin ekonomik olarak yaşaması mümkün olmayan işletmelerle, kredi olanakları ile kredi gereksinimlerini çözebilecek işletmeler, tarımsal kredi ve bağışların konusu olmamalıdır. Tarımsal kredi ve bağışların hedef kitlesi, bu kredi ve bağışları makul bir süre kullandıktan sonra kendi olanakları ile varlıklarını sürdürebilecek aile veya işletmeler olmalıdır.

Amaca Uygun Kredi-Bağış Kurumları

Tarımsal kredi ve bağış konuları ayrı uzmanlık alanını girmektedir. Bu nedenle tarım kesiminde bu konuda hizmet verecek kurumların özel uzmanlıklarıyla donatılmaları zorunludur.

Ülkemizde tarım kesimine kredi veren en köklü kuruluş Ziraat Bankası'dır. Ancak Ziraat Bankası'nı yıllardır asli görevinden uzaklaştırarak, iflas noktasına getirdiğimiz de bir gerçektir. Şimdilerde Ziraat Bankası'nın özelleştirilmesi gündemdedir. Umulan ki tarım kesiminin tarımsal kredi konusunda uzmanlaşmış güçlü mali bir kuruluşu ihtiyacı olduğu gözardı edilmez. Özelleştirme ile birlikte Ziraat Bankası'nın asli görevine dönmesi de sağlanır.

Tarım Kredi Kooperatifleri de öz kaynakları güçlendirilerek, tarım kesiminde bu kooperatiflerden beklenen hizmeti üretecek düzeye getirilmelidir.

Tarımda Günümüze Uygun Örgütlenme

Başta kamu örgütlerinin görevlerinin günümüze uygun dökmü ve tanımının yapılması ile göreve başlanmalıdır. Kamu kurumlarının geleneksel hizmetlerinin yanında yeni hizmetlerin (fiziki yerleşimlerin düzenlenmesi, yönetim ve yerleşim ilişkileri, yerel yönetim, sanayinin yaygınlaştırılması, sosyal, kültürel ve kamu hizmetlerinin sunumu v.b.) sunumunun çapı ve sunum tarzı ortaya konulmalıdır.

Bu konuda ekonomik ve sosyal kuruluşlar ile gönüllü kuruluşların tartışma konusu yapılması ve güçlü bir örgütlenme için alınması gerekli önlemler ortaya konulmalıdır.

PAZAR EKONOMİSİNE UYUM

Türk tarım kesiminin serbest pazar ekonomisi koşullarında oluşacak fiyatlara uyum sağlayacak

duruma getirilmesi için gerekenler yapılmalıdır. Türk tarımının bu uyumu sağlayabilmesi için uzun ve kısa dönemli politikalar titiz bir çalışmayla ortaya konulmalı ve sürekliliği sağlanarak uygulanmalıdır. Sonuçta Türk tarım kesimi dünya pazarlarında rekabet gücü olacak miktar, cins ve kalitede ürün üretecek duruma getirilmelidir.

ULUSLARARASI ANLAŞMALARLA UYUM

Tarım politikalarının belirlenmesinde, tarım kesimindeki gelişmeler kadar, uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan değişimler de önem kazanmaktadır. Böylesi bir etkileşimin ana nedenlerinin başında ulaşım ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı değişimin sağladığı olanaklarla, ölçek ekonomisinin olumlu sonuçlarından yararlanmak gelmektedir.

Bu bağlamda Türkiye; bir taraftan Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği anlaşmasını yaparak, diğer taraftan Dünya Ticaret Örgütü'ne taraf ülke olarak, tarım kesimini kısa ve uzun dönemde etkileyecek yükümlülükler altına girmiş bulunmaktadır. Ancak Türk tarım kesimi henüz gelişmiş ekonomilerle dünya pazarlarında rekabet edecek düzeyde değildir. Türk tarım kesimi halen bünyesinde bütünleşmeye engel bir yoğun olumsuzlukları taşımaktadır. Bütünleşmeye engel bu olumsuzluklar çözüm beklemektedir. Bu olumsuzluklar olumluya çevrilmeden, uluslararası anlaşmaların yükümlülükleri yerine getirmeye çalışmak, Türkiye'nin birçok tarım ürününün üretimden vazgeçmesi anlamına gelecektir. Bu ise milyonlarca çiftçinin işsiz ve ekonominin bu çiftçilerin üretiminden yoksun kalması sonucunu doğuracaktır. İşte bu nedenlerle uzun soluklu araştırma ve çalışmalarla sorunlar ve çözümlerinin ortaya konulması; kısa, orta ve uzun erimli uygulama takvimine bağlanması gerekmektedir.

UZUN ERİMDE ULAŞILMASI GEREKEN KÖY TANIMINA UYGUN BİR ÖRNEK: BİR ÖZLEM, BİR İNANÇ

Çiftçi Ailesi ve Toplu Taşıma

Bir anne, bir baba, ondokuzunda bir kız çocuğu, onaltısında bir oğlan. Baba tüm zamanını köyde tarla ve ahır işleriyle uğraşarak geçiriyor. Anne

PLANLAMA
2003/4

yakın kasabadaki ilköğretim okulunda öğretmen. Kız ildeki üniversitede öğrenci. Üniversitenin birinci sınıfında. Hafta sonları harçlığım çıkarmak için kasabadaki alışveriş merkezinde kasiyerlik yapmakta. Oğlan kasabadaki liseye devam etmekte.

Babanın dışında herkes okuluna ve işine toplu taşıma araçlarıyla gidiyorlar. Evin kızı bile il merkezindeki üniversiteye günde bir gidip gelebiliyor. Her ne kadar ailenin bir otomobili varsa da tek otomobil hepsinin ulaşım gereksinimine cevap vermemekte.

Ailenin Konutu ve Donanımı

Ailenin yaşadığı konut iki katlı. Alt katında geniş bir oturma mekanı, geniş bir mutfak, yemek odası, kiler ve banyo bulunmaktadır. Üst katta ise üç geniş yatak odası ve banyo var. Evin her yeri alabilirdiğince aydınlık. Evin ön cephesinde ve birinci katta geniş bir de balkon var. Balkonun önünde 150 m² genişliğinde bir bahçe. Bahçenin zemini çimle kaplı. Bahçede evin önünü ve balkonda oturanların görüşünü kapamayan bodur süs bitkileri var. Leylek, çeşit çeşit güller, filbahri, kartopu, müren, sürüngen arı, herberis gibi. Evin güney ve batısında yabancı asma, sarmaşık ve hanımeli bulunuyor. Bunlar evin çatısına kadar tırmanmış. Yazın yakıcı güneşinin altında güney ve batıdan gelen güneş ışıklarını süzüyor, serinlik veriyor.

Çiftçi ailesinin evinde sürekli sağlıklı, basınçlı su bulunmaktadır. Ailenin renkli televizyon, otomatik bulaşık makinesi, otomatik çamaşır makinesi, mutfakta da çok elzem elektrikli ev aletleri var. Doğal olarak mutfakta, iki kapılı bir buzdolabı da mevcut. Mutfakta, yemek odasında, oturma odasında kısaca evin her tarafında abartılı olmayan fakat her türlü gereksinime yeterli eşyalar mevcut. Hepsi pırl pırl tertemiz. Evde ısıma kömür sobaları ile sağlanmakta, mutfakta sıvı gaz kullanılmakta.

Ailenin daha çok anne ve kızın kullandıkları bir de bilgisayarları var. Henüz internet bağlantısı yapılmamış. Ama en kısa zamanda bunu da yaptırmayı düşünüyorlar.

Çiftlik Avlusu

Çiftçinin evinin mutfağından arka bahçeye bir çıkış mevcut. Burada hemen bir işlik göze çarpıyor. İşlikte evde gereksinim duyulan aletlerin

bulunduğu bir dolap var. Ama işliğin asıl görevi bu değil. Burada bir duş ve soyunma yerleri var. Çiftçi ahırda ve kümesteki işlerini görürken burada iş tulumunu giyiyor, eve girerken de banyosunu yapıp temiz elbiselerini giyerek evine gidiyor. Arka avluda evden en az 10-15 metre uzaklıkta kümes, ahır, samanlık ve sundurma gibi çiftlik işleri için gerekli yapılar var. Avlunun sonunda çiftlik işlerinin gerektirdiği hizmetler için bir de arka yola çıkış kapısı bulunuyor. Zaten isteseler de evin bulunduğu cepheden hayvan ve traktörü sokağa çıkarmaları mümkün değil, kısaca yerleşim yerinde yaya trafiği hayvan ve makine trafiğinden tümüyle ayrılmış durumda.

Tarımsal Üretim Tarzı, Büyüklüğü ve Pazarlanması

Ailenin tarımsal uğraşlarının temelini hayvancılık oluşturmaktadır. Çiftçi ailesinin 10 adet iyi vasıflı süt ineği, 1000 adet de yumurta tavuğu var. Tarla bitkileri yetiştiriciliğinde de hayvan yemi yetiştiriciliğine yönelik. Dane mısır, hasıl mısır, yonca, korunga gibi köydeki diğer çiftçi ailelerinin de aynı üretim desenini uyguladıkları söylenebilir. Köyde günlük 8 ton süt, 2 ton yumurta üretilip, satılabilmekte. O nedenle köyde kooperatifin 10 tonluk süt toplama merkezi var. Köydeki süt, kasabadaki kooperatif birliğine ait süt fabrikasında işlenerek pazarlanıyor. O nedenle her gün süt tankeri köyden sülü olarak fabrikaya götürüyor.

Yumurtaların toplanması ve pazarlanması birlik eliyle yapılıyor. Kasabada neredeyse ülke çapında bir yumurta borsası da oluşmuş durumda. Çiftçiler aile ihtiyacını kooperatif birliğinin kasabadaki tüketim mağazasından temin ediyorlar. Zaten hayvan yemlerini birlik köye kadar ulaştırıyor.

Ulaşım, Altyapı ve Hizmet Sunumu

Köyün tüm yolları asfalt, köyün kanalizasyonu düzeni de mevcut. Köy kasabaya ve il merkezine asfalt yolla bağlı. Kasabadaki tüm köyler köy birliği altında toplanmışlar. İçme ve kullanma suyu, kanalizasyon, yerleşimlerdeki yol ve benzeri alt yapıların bakım ve onarımı köy birliğince bir elden yürütülüyor. Köyde her evde telefon var. Bu nedenle arzu anında ilgili birime ulaşmak ve hizmet almak sorun olmuyor. Eğitim ve sağlık gibi temel kamu hizmetleri yaygın. Acil durumlarda cankurtaranın sağlık ekibiyle birlikte köye

ulaşması 10-15 dakika sürüyor. Eğitim hizmetleri genellikle gününbirlik taşımalı sistemle kasaba veya il merkezinde verilmekte. Köyde yalnız okul öncesi eğitim birimi bulunmakta. Kısaca köyde oturmak, kamu hizmetlerinden yeterince yararlanmamak anlamına gelmiyor. Köydeki yaşam kalitesi şehirlerden hiç de farklı değil, eşitlik sağlanmış durumda.

Gelişme ve Büyüme Girişimleri

Köyde 53 çiftçi ailesi yaşamakta. Tarımsal faaliyetleri birbirine çok benzemektedir. Şimdilerde hem süt inekçiliğini hem de yumurta tavukçuluğunu büyütme, müşterek bir tutku haline gelmiş. Ancak her ailenin konut, ahır, samanlık, kümes, sundurma, işlik gibi yapılarının bulunduğu 1800-2000 metrekaarelik parselleri artık bu büyümeye fiziki olarak imkan tanımıyor. Ayrıca daha yoğun hayvancılık, köy yerleşkesinde ciddi çevre ve sağlık sorunları yaratmaya aday. Bu nedenle süt inekçiliğini daha modern ahırda, köy yerleşkesinin dışında, kooperatif şapkası altında yapmanın yolları araştırılmakta, bunun alt yapısı oluşturulmaktadır. Bu konu çözüme ulaştığında, köy yerleşkesindeki ahırlar yumurta tavukçuluğunun tabisi edilecek ve yumurta tavukçuluğunun da büyümesi sağlanacak gibi görünmektedir. Bu genişlemeyle birlikte biyogaz üretimi de düşünülmektedir. Köylüler biyogaz üretiminin çok büyük kolaylık ve ekonomik yarar sağlayacağını bilincindedir.

SON BİRKAÇ SÖZ

Tarımsal gelişmede ya da gelişmede ana hedef 'tek insan, tek ölçüt' ilkesine uyumlu ve insan odaklı olmalıdır. Bu hedefin sonucunu yaşayabilir işletme ve yaşanabilir çevre olarak tanımlamak mümkündür. Burada ana amaç, insanın, çiftçinin yaşamını insanca sürdürebilmesinin maliyetini ortaya koymaya yöneliktir. Bu maliyet, bu yaşamı sürdürmesi istenilen çiftçi tarafından karşılanacağından; sonuçta bu mantık planıyı yaşayabilir işletme büyüklüğün ne olduğu ve nasıl sağlanabileceğinin çözümlerini bulmak ve uygulamaya yansıtma noktasına götürecektir.

Tarım kesimine hizmet götürülen tüm kurum ve kuruluşlar yalnız bitkiye, hayvana ve ağaca hizmet sunan; insanı tarımsal üretimin bir girdisi gibi gören görüşlerinden arındırılmalıdır. Tüm bu uğraşların temelinde insanın olduğu gerçeğine

uygun olarak hizmet üretmeleri sağlanmalıdır. Çiftçi yalnızlıktan, çiftçi sahipsizlikten kurtarılmalıdır. Kamu kurum ve kuruluşları bu görüşe uygun hizmet üretebilecek biçimde yeni baştan düzenlenmelidir (Taraklı, 1994; s.132-133).

Köye götürülen hizmetlerde "köy için yeterlidir" anlayışına uygun bir davranış biçimi sergilenmektedir. Bir kısır döngünün kırılabilmesi için köy ve köylüye ziraat mühendisi, orman mühendisi ve veteriner hekimin hizmetlerine ek olarak mimarın, inşaat mühendisinin, şehir plancısının, bölge plancısının, toplumbilimcinin ve daha nice hizmet erbabının hizmetlerinin sunulması da sağlanmalıdır (Taraklı, 1995; xv).

Son sözümüzü "bu söz burada bitmez" diyerek noktalamak düşünülebilir ama, bu olası değil. Çünkü öngörülenler daha başlamadı ki, devamını bekleme umudumuz olsun.

KAYNAKÇA

- Alexandrates N. (1988) *World Agriculture Toward 2000*.
- Cem İ. (1970) *Türkiye'de Geri Kalımlığın Tarihi*, İstanbul.
- Chambers R. (1995) *Rural Development Putting The Last First, Essex, England*.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1991) *1991 Genel Tarım Sayımı Muhtarlık Anketi Geçici Sonuçları*, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1991) *1990'ta Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Ortak Tarım Politikası Semineri*, Yayın No: DPT. 2243-AETB; 26, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1993) *Merkez Köyler*, Ankara
- Doğanay F. (1993) *Kırsal Kalkınma Devlet Planlama Teşkilatı*, Ankara
- Grigg D. (1995) *An Introduction to Agricultural Geography*, Londra
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) (2000) *Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri (01.01.2000 itibarıyla)*, Ankara.
- Maekinnen N. Byrden J. M., Bell C., Fuller A. M., Spearman M. (1991) "Pluriactivity, Structural Change and Farm Household Vulnerability in Western Europe", *Sociologia Ruralis*, Vol. XXX-1.

Özkan A. (2000) *The Process of Depeasantisation A Case Study: Kızılcahamam-Çeltikçi Region*, Ankara. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.)

State Planning Office (SPO) (1994) *Turkish Agriculture and European Community Policies, Issues Strategies and Institutional Adaptation*, Yayın No: DPT: 2241-AETB:25, Ankara

Taraklı D. (1982) *Mudurnu Orman İçi Tarım İşletmelerinin Analiz ve Planlama Sonuçlarına Göre İlçe Çapında Gerekli Fiziki Yatırımlar*, Ankara

..... (1987) *Devegeçidi Sulaması (Güneydoğu Anadolu Projesi İçinde Bir Örnek -Bugünkü ve Planlama Durum-)* Ankara

..... (1990) *Ormanlarımızın ve Yerleşimleri*, Ankara

..... (1994) *Otuzbeş Yıl Sonra Tokat İlinin Kızık Köyü*, Ankara.

..... (1995) *"Tarım, Kalkınma ve İnsan"*.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, *Tarım Haftası 94 Sempozyumu*, S.45-67, Ankara

..... (1997a) *"Orman Köylüleri ve Köyleri İçin Bir Kalkınma Modeli Önerisi"*, *Tabiat ve İnsan*, Yıl:31, Sayı:2, S:7-9, Ankara

..... (1997b) *"Genel Tarım Politikaları"*, *Tabiat ve İnsan*, Yıl:31, Sayı: 3, S:3-8, Ankara.

..... (1999) *"Sayılarla Tarım ve Orman Köylüsüne Yaklaşım"*, *Tabiat ve İnsan*, Yıl: 33, Sayı:1, S:12-17, Ankara

..... (2000) *"Yaşam ve Çevre"*, *Tabiat ve İnsan*, Yıl: 34, Sayı:2, S:22-30, Ankara

..... (2000) *"Bir Üretim Tarzı ve Kooperatiff"*, *Tabiat ve İnsan*, Yıl: 34, Sayı:3, S:39-40, Ankara

Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı (TOKB) (1985), *35074 Köyümüzün Envanter Etüdüleri*, Ankara

Yerasimos S. (1980) *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, İstanbul